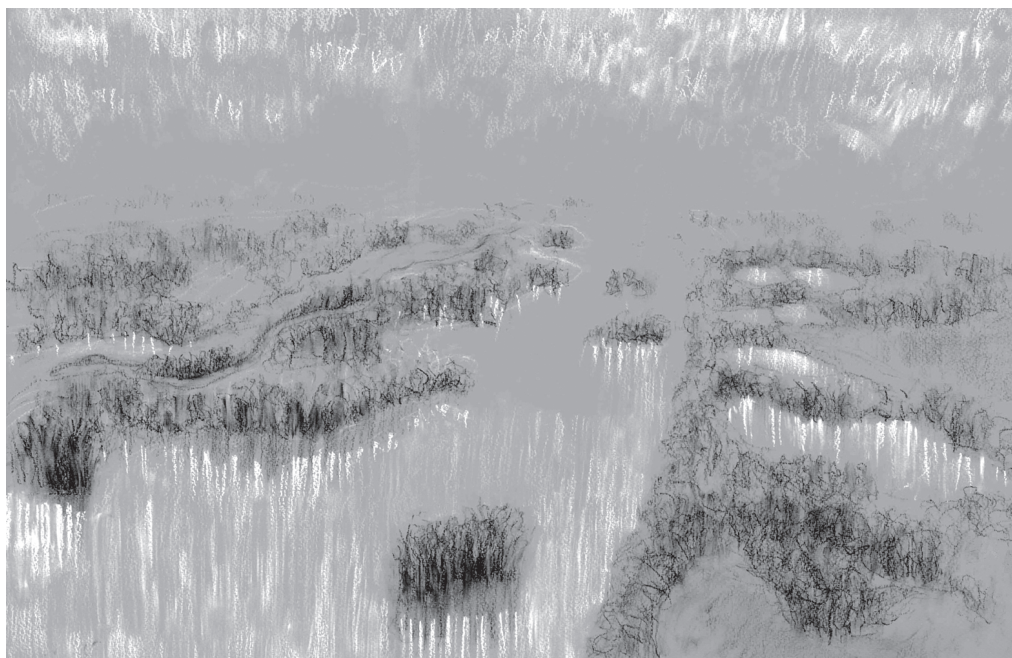

Wisła – czyli rzeka, która się rozpląta. Reinterpretacja koncepcji Świder Bis

Reinterpretation
of "Świder Bis"
conception

Prezentowana koncepcja została wykonana w ramach warsztatów Świder Bis 2002, które odbyły się w dniach 1-5.05.2002 w pracowni prof. Jacka Damięckiego w Warszawie (Skrzypki). Warsztaty zostały zorganizowane przez Koło Naukowe Architektów Krajobrazu SGGW dla członków nieformalnego Stowarzyszenie Studentów Architektury Krajobrazu w Polsce.

Przedmiotem warsztatów była próba reinterpretacji koncepcji Świder-Bis wykonanej w pracowni „Wisła” BPRW w latach siedemdziesiątych.

1. Charakter krajobrazu Środkowej Wisły w okolicy Pasma Otwockiego

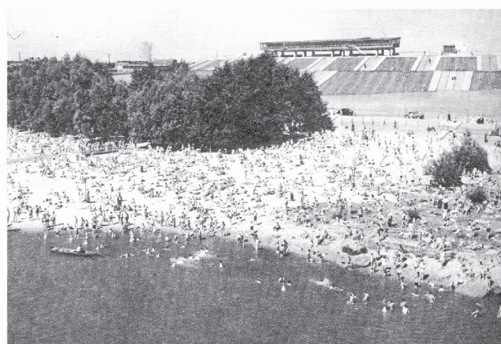
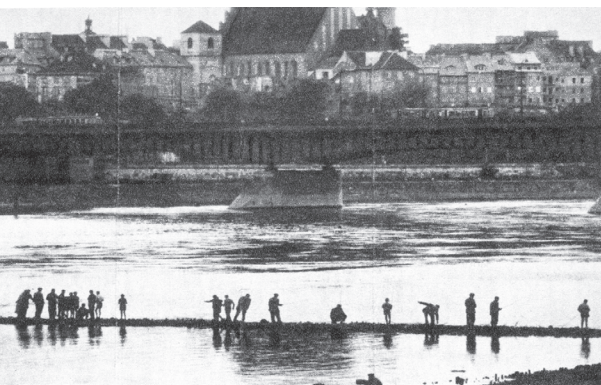
Krajobraz Doliny Środkowej Wisły posiada wiele niepowtarzalnych cech, które stały się inspiracją dla koncepcji Świder Bis 2002. Szerokie rozlewiska Wisły, rozległe i dalekie widoki, obecność kilkusetletnich

łęgów, malowniczych łąk wiślanych i łożowisk stanowią o szczególnej wartości tego miejsca, nie tylko w skali lokalnej, ale i całego kontynentu. Unikalność krajobrazu, jego rozległość, a zarazem niezwykła kameralność oraz bogactwo przyrodnicze, mimo bliskiej obecności miasta, sprawia, że tereny te są chętnie odwiedzane przez wielu ludzi.

2. Koncepcja Świder-Bis pracowni BPRW „Wisła”

W latach siedemdziesiątych w pracowni „Wisła” Biura Planowania Rozwoju Warszawy powstała koncepcja Świder-Bis. Jej autorami byli : arch. Stefan Putowski (generalny projektant), arch. Barbara Brodowska, arch. Barbara Kędzierzawska, arch. Krystyna Konopka, arch. kraj. Halina Lenartowicz, arch. kraj. Monika Sawicka-Górska, mgr Teresa Pietkiewicz, arch. Józef Sigalin, tech. Wanda Bogusz.

Celem projektu było stworzenie obszaru wypoczynku nadwodnego w rejonie pasma otwockiego. W kształtowaniu programu rekreacyj-

*W dole rzeka:
 nadzwyczajna;
 triumfalna;
 niebieska;
 szeroka;
 rozłożysta;
 odwieczna;
 nagrzana;
 spławna;
 śmiejąca się;
 słodkowodna
 wierzbobrzeżna;
 domorska;
 dla ludzi;
 i dla koni;
 do picia;
 i do kąpieli;
 dla łódeczek dziecięcych;
 i dla samobójców otyłych;
 w brzegu w biodrach;
 rybitwom,
 kajakom
 i żaglom
 skłonna
 Wisła?*

Konstanty Ildefons Gałczyński
„Polowanie z sokołami”
 fragment, 1936

Wartości krajobrazu Doliny Wisły w Warszawie
 (źródło fotografii: Ciborowski Adolf, 1968,
 Warszawa, o zniszczeniu i odbudowie miasta,
 Interpress, Warszawa)

Landscape values of The Vistula River

nego autorzy koncepcji widzieli dużą rolę rzeki Świder. Jej czyste wody oddzielone od brudnych zalewów Wisły wysokim wałem przeciwpowodziowym miały być kanwą bogatego programu wypoczynkowego; od plaż i kąpielisk po tory regatowe i wioślarskie.

Pod względem funkcjonalnym autorzy opracowania wydzielili dwie główne strefy koncepcji. Pierwszą z nich stanowił tzw. taras dolny, obejmujący dolinę Świdra-Bis i wał przeciwpowodziowy, drugą tzw. taras górny, czyli Taras Praski, na obszarze pomiędzy skarpą a Wałem Miedzeszyńskim.

Wydobyty został także podział poprzeczny opracowywanego obszaru; wydzielono siedem sektorów o zróżnicowanym programie wypoczynkowym. Przewidziano całoroczne użytkowanie rekreacyjne, dużą bazę noclegową, gastronomiczną i usługową dla około 15 tys. osób w sezonie zimowym, 36 tys. w sezonie wiosenno-letnim i 45 tys. (maks. 60 tys.) w sezonie letnim. Program obejmował hotele, schroniska turystyczne, domy turysty, pensjonaty we wsiach letniskowych, restauracje, karczmy, zajazdy, jadalnie, bary mleczne, kawiarnie, dyskotekę, sale audiowizualne, czytelnie, świetlice, amfiteatr, kina letnie, sale sportowe, pływalnie, salki regeneracyjne, klub wioślarski, ośrodek jeździecki, ośrodek tenisowy, kluby żeglarskie, stanicę wodną PTTK, przystanie i wypożyczalnię sprzętu wodnego, klub

wędkarski, zespoły kąpieliskowe, ogrody zabaw a także liczne obiekty handlowe i usługowe oraz ośrodek zarządzania i obsługi terenu.

Program przewidywał zarówno wypoczynek weekendowy, jak i pobyty stałe.

W Pracowni Wisła zaplanowano ogromną inwestycję w skali urbanistycznej, realizowaną jednorazowo i całościowo (nie przewidywano możliwości częściowej realizacji przedsięwzięcia)

Już wtedy kierowano się, nowatorskimi jak na owe czasy, przesłankami ochrony zasobów krajobrazowych, mówiąc i podkreślając potrzebę wpisywania projektu w pejzaż nadrzeczny. W programowaniu funkcji rekreacyjnych uwzględniano naturalną chłonność ekologiczną terenu.

3. koncepcja Świder Bis 2002

– reinterpretacja treści koncepcji „Świder-Bis”

3.1 Założenia projektowe nowej koncepcji

Zadaniem warsztatów projektowych Świder-Bis 2002, które odbyły się w dniach 1-5.05.2002 była próba reinterpretacji koncepcji WZWN Świder-Bis. W stosunku do koncepcji pracowni „Wisła” wyróżniliśmy dwa nowe czynniki:

1. wzrost znaczenia doliny Wisły jako Europejskiego Korytarza Ekologicznego
2. zmiana warunków społeczno-gospodarczych.

Jednym z najważniejszych elementów koncepcji z lat siedemdziesiątych był wał przeciwpowodziowy chroniący wody Świdra od wylewów Wisły. Prowadzony nad samym brzegiem rzeki uniemożliwiałby on sezonowy zalew łągów wiślanych, zakłócając ich naturalny rytm życia. Starając się chronić tereny łągowe przed degradacją, zrezygnowaliśmy z budowy wału. Jest to najbardziej istotna różnica w stosunku do poprzedniej koncepcji.

Wylewy Wisły i towarzysząca im działalność erozyjna i sedymentacyjna rzeki sprawia, że obszar międzywała podlega nieustannym ewolucyjnym zmianom w skali roku i wielolecia. Ta zmienność decyduje o urokach krajobrazu łągowego. Ograniczeniem korzystania z walorów doliny Wisły są brudne stagnujące w starorzeczach wody wezbraniowe rzeki. Według naszej koncepcji ich czyszczenie gwarantowałyby wody Świdra.

Dzięki temu, głównym czynnikiem kształtującym pejzaż pozostaje Wisła a Świder elementem towarzyszącym, oczyszczającym cały system na potrzeby rekreacji. W okresie wód niskich w obszarze doliny współistniałyby dwie rzeki o różnych skalach: rozłożystej, brunatnej Wisły i kameralnego, niebieskiego Świdra.

Świder-Bis 2002 – Życie rzeki:

- Stan wody niskiej – wody Świdra-Bis i Wisły płyną oddzielnie,
- Wody Wisły zalewają bezpośrednio dolinę Świdra-Bis,
- Stan popowodziowy: wody Świdra-Bis oczyszczają starorzecza

Świder-Bis 2002 project: life of the River:

- low water of Vistula – water of Vistula and Świder-Bis flow separately (unindependent watercourses),
- high water of the Vistula – Vistula water floods the Świder-Bis river-bed,
- past-floodstage – Świder water purifies the Świder-Bis river-bed

Zmiana systemu społeczno-gospodarczego kraju spowodowała konieczność uelastycznienia projektu.

Nasza propozycja polega na wprowadzeniu otwartego programu rekreacji. Brak ustalonych funkcji przypisanych poszczególnym obszarom umożliwiłaby różnorodny wykorzystanie przestrzeni, w zależności od potrzeb użytkownika.

Przewidujemy możliwość rozbitcia realizacji w czasie na kolejne etapy inwestycyjne, co wiąże się z gospodarowaniem samorządowym i pozyskiwaniem środków inwestycyjnych z różnych źródeł. Koncepcja pracowni Wisła zakładała ogromną

inwestycję w skali urbanistycznej realizowaną całościowo, z ustalonym programem funkcjonalnym stref rekreacji, co determinowało sposób wypoczynku.

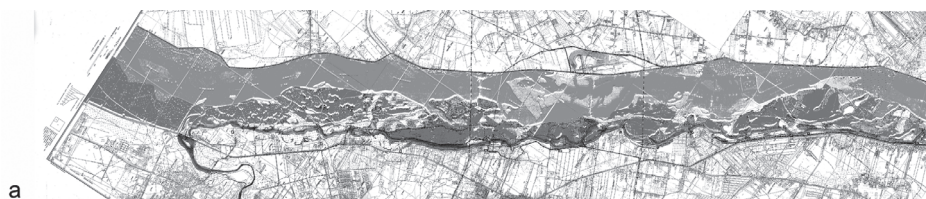
W naszej koncepcji dążyliśmy do integracji wydzielonego terenu WZWN Świder-bis z terenami sąsiadującymi oraz położonymi na przeciwległym brzegu rzeki. Staraliśmy się stworzyć silny związek terenu opracowania z całym miastem oraz strefą podmiejską. Zwróciliśmy uwagę na wartości kulturowe Pasma Otwockiego, obecnymi w wartościach przyrodniczych oraz w miejscowym stylu architektonicznym.

3.2 Istota koncepcji Świder-Bis 2002

Istotą koncepcji i elementem odróżniającym od pierwotnej wersji projektu z lat siedemdziesiątych jest zachowanie naturalnego rytmu życia doliny Wisły poprzez rezygnację z budowy wału przeciwpowodziowego.

Wiąże się to ściśle z:

- podziałem terenu na dwa pasma o różnorodnym podejściu do gospodarowania przestrzenią (zainwestowaniem górnych tarasów Wisły i zakazem sytuowania elementów architektonicznych i trwałego zainwestowania dolnych, nadrzecznych tarasów rzeki)
- częściowym uwolnieniem rzeki i pozostawieniem swobody zalewania łągów wodami Wisły w obszarze obwałowania
- rewitalizacją starorzeczy Wisły znajdujących się w obszarze pod Skarpą Wiślaną, które zostaną zasilone wodami Świdra (przesunięcie to wiąże się z uwolnieniem dolnych tarasów doliny Świdra-Bis od zainwestowania, a także ze swobodą zalewania tarasu zalewowego przez wody wiślane)
- skupieniem trwałego zainwestowania terenu objętego koncepcją „Świder-Bis” w obszarze nad Skarpą Wiślaną – jednocześnie jest to teren o najintensywniejszym zainwestowaniu.

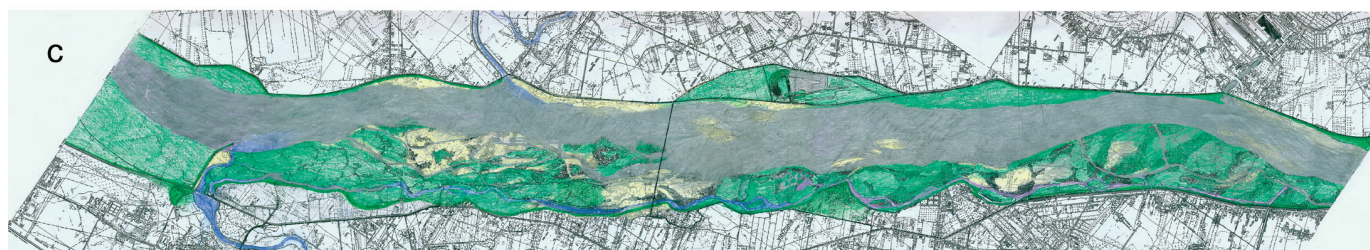
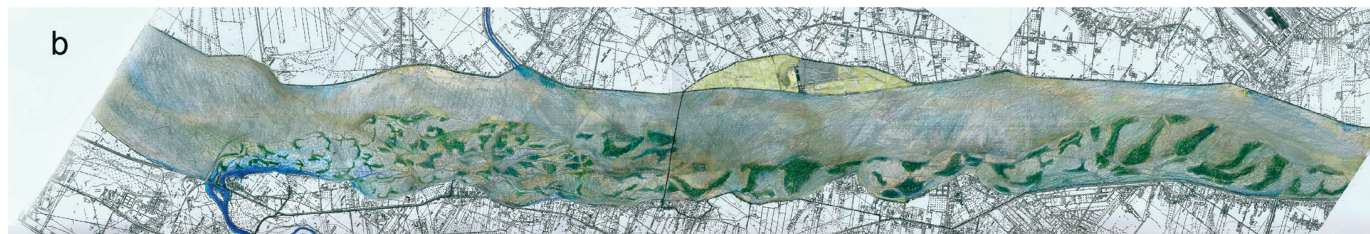

Świder-Bis 2002 – projekt zagospodarowania rekreacyjnego Doliny Wisły w strefie podmiejskiej Warszawy (Pasma Otwockie):

- etap pierwszy realizacji,
- etap końcowy realizacji

Świder-Bis 2002 project: recreational management project of Vistula River in the Warsaw suburbs:

- the first stage of realization,
- final stage of realization

3.2.1 Znaczenie koncepcji Świdra-bis 2002 w skali Doliny Wisły na odcinku aglomeracji warszawskiej

Koncepcja obejmuje swym zasięgiem szerszy obszar niż WZWN Świdra-Bis, co wynika z przyjętych zmiennych (patrz pkt. 3.1). Włącza w system rekreacji koncepcji Świdra-Bis, oprócz terenów zalewowych Praskiego brzegu Wisły na odcinku od cypla Czerniakowskiego, poprzez gminy Wawer, Józefów i Otwock, również lewy brzeg rzeki.

Dzięki zastosowaniu łącznika w postaci mostu pieszo-rowerowego na Wiśle, który zostałby połączony z systemem projektowanych na obszarze opracowania ścieżek rowerowych, a następnie z istniejącą siecią ścieżek miejskich, powstałaby ósemkowa pętla ruchu rekreacyjnego angażującego tereny nadwiślańskie na odcinku od gminy Centrum poprzez strefę podmiejską Aglomeracji Warszawskiej do miasta Otwock.

Ruch turystyczny całego obszaru opracowania stymulowany jest przez most. Zapewnia on łączność i przepływ ruchu rowerowego oraz pieszego od centralnych części Warszawy aż do tzw. Pasma Otwockiego (gminy strefy podmiejskiej Wawer, Józefów, Otwock).

3.2.2. Dwa brzegi Wisły na odcinku koncepcji Świdra-Bis 2002

Koncepcja różnicuje zagospodarowanie przeciwległych brzegów rzeki. Lewy brzeg Wisły jest obszarem silniejszego oddziaływania miasta. W krajobrazie tego brzegu, dominuje kopiec popiołów z Elektrociepłowni Siekierki. Kopiec ten został włączony w obszar koncepcji przejmując rolę bazy rekreacyjno-technicznej całego założenia.

Dzięki temu prawy brzeg Wisły może pełnić funkcje ekologiczne i rekreacyjne, z zachowaniem swego naturalnego charakteru. Przewidy-

wane punkty obsługi ruchu turystycznego na prawym brzegu Wisły zlokalizowano na obszarze nadskarpowym.

3.2.3. Nowa rzeka Świdra – Bis i jej zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne

Podstawową cechą naszego podejścia do projektowania krajobrazu jest dążenie do podkreślenia naturalnego rytmu procesów przyrodniczych. Rezygnacja z budowy wału przeciwpowodziowego Świdra-bis umożliwia występowanie naturalnego sezonowego zalewania łąg wiślańskich. Tym samym koncepcja dąży do częściowego uwolnienia Wisły, dając jej swobodę życia w ramach obszaru obwałowania i niższych tarasów doliny.

Przebieg Świdra-Bis powtarza układ starorzeczy i obniżeń przyskarpowych. System urządzeń hydrotechnicznych umieszczanych na po-

szczególnych odcinkach starorzecza zapewnia wprowadzenie wód Świdra (zastawki boczne betonowo-drewniane, progi kamienne grzebieniowe), powolny przepływ (średni spadek podłużny koryta 0,5 ‰) i ujście do koryta Wisły. Świder-Bis oprócz funkcji oczyszczającej i ochronnej łęgów (ochrona istniejących rezerwatów) posiada znaczenie rekreacyjne. Piętrzenie wód w otwockim rejonie ujścia Świdra zapewnia podwyższenie poziomu wód i rekreacyjne wykorzystanie wód (kąpielisko).

Program rekreacji koncepcji Świder-Bis 2002 zakłada istnienie systemu stałych punktów obsługi dla odwiedzających obszar opracowania w postaci Punktów Obsługi Ruchu Turystycznego (PORT) rozmieszczonych w odległości ok. 1-2 km. Punkty te zlokalizowane są w sąsiedztwie Świdra Bis na wysoczyźnie praskiej. Umożliwia to dobrą obsługę terenów rekreacyjnych, bez konieczności trwałego zainwestowania na obszarze tarasów zalewowych doliny Wisły.

3.3 Elementy programowe

Zgodnie z przyjętymi założeniami elementy infrastruktury obsługującej obszar koncepcji Świder-Bis obejmują poza urządzeniami hydrotechnicznymi tylko wyżej wymienione punkty obsługi ruchu turystyczne-

go, rozmieszczone na wysoczyźnie tarasu praskiego, oraz jedną wspólną bazę rekreacyjną i techniczną usytuowaną na lewym brzegu Wisły, połączoną z obszarem koncepcji mostem pieszo-rowerowym.

Punkty Obsługi Ruchu Turystycznego (P.O.R.T.) pomyślane zostały jako ośrodki sezonowe, łączące funkcje parkingu strzeżonego (standardowo ok., 50 samochodów osobowych w jednym punkcie), stróżówkę z telefonem, zaplecze sanitarne w postaci toalet i łazienki z natryskami. Możliwa jest rozbudowa programu PORT-ów o usługi sezonowe, typu kawiarnia, barek, itp.

Główna baza rekreacyjna i obsługi technicznej została zlokalizowana na zrehabilitowanym kopcu popiołów elektrociepłowni Siekierki w Zawadach. Miejsce to mogłoby się stać Warszawskim Centrum Turystyki Rowerowej łączącym prawo- i lewobrzeżne drogi rowerowe Warszawy. Kopiec ten mógłby zostać włączony w układ powiązań funkcjonalnych i widokowych z Kopcem Czerniakowskim i Szklaną Górą tworząc kluczowe punkty układu powiązań krajobrazu kulturowego wzdłuż Wisły.

Kopiec stanowi doskonały punkt widokowy na Dolinę Wisły, oferując zarazem możliwość „zainstalowa-

nia” w jego wnętrzu infrastruktury obsługującej ruch turystyczny.

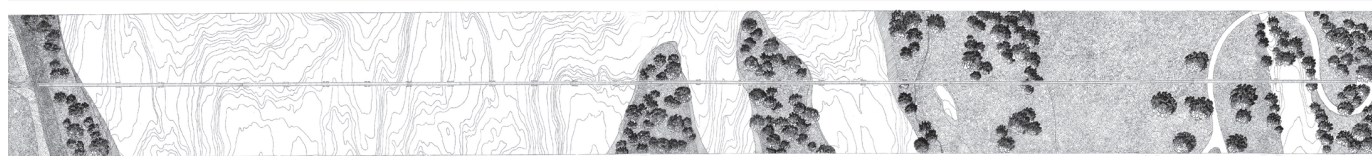
Przewidziano zgrupowanie wszystkich funkcji w jednej kubaturze, będącej rodzajem mola, na wysokości korony Kopca. Kubatura ta mogłaby być membraną przeciwpylną, co pozwoliłoby na budowę bazy bez konieczności przerywania składowania odpadów z elektrociepłowni.

W przyszłości ze względu na konieczność ochrony kopca przed nurtem Wisły można przewidzieć budowę małego portu żeglugi wiślanej na bazie ostrokołu chroniącego kopiec. Port taki mógłby być funkcjonalnie powiązany z basenem przy cyplu czerniakowskim (obok kopca) i planowanym portem w Karczewie na wysokości Szklanej Góry.

4. Most pieszo-rowerowy

4.1 Rola mostu w kształtowaniu krajobrazu Wisły w Warszawie

Proponowany przez autorów koncepcji Świder-Bis 2002 most, zlokalizowany na 498 kilometrze Wisły, byłby pierwszym mostem pieszo-rowerowym w dolinie środkowej Wisły. Jego ażurowa, lekka konstrukcja

a

b

oparta na konstrukcji wojskowego mostu Bailey'a typu MS, świetnie harmonizuje z charakterem rozległego łęgowego krajobrazu rzeki. Struktura mostu, sposób jego trasowania „nad” rezerwatem „Wyspy Świderskie” oraz pośród łęgów, a także sposób prowadzenia są związane ze szczególnym charakterem miejsca. Konstrukcję wybrano ze względu na rozstaw przęseł i niewielki rozmiar mostu, które zapewniają jej przejrzystość i tym samym wgląd w krajobraz za mostem.

Most wojskowy typu mieszanego MS 3/1 i 3/2 jest strukturą, która nie dominowałaby w krajobrazie starych łęgów. W tym zastosowaniu most przeznaczony jest wyłącznie dla ruchu pieszego i rowerowego. Długość mostu uzasadnia Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego chroniący zasoby rezerwatu Wyspy Świderskie. Zaprojektowana długość mostu zapewnia przejście konstrukcji nad rezerwatem.

4.2 Zastosowanie konstrukcji mostu typu Bailey'a

Mosty Bailey'a typu MS wykorzystywane są jako tymczasowe lekkie przeprawy. Konstrukcja została opracowana w czasie II Wojny Światowej jako przeprawa polowa. W okresie powojennym mosty typu MS budowano dla celów cywilnych jako przeprawy tymczasowe, a często jako trwałe mosty o znaczeniu lokalnym. Lekka i trwała konstrukcja

z modułowych elementów jest łatwa i szybka w montażu. Elementy mostów Bailey'a są obecne na składzie wielu jednostek saperkich znajdujących się na terenie całego kraju.

4.3 Znaczenie funkcjonalne mostu

Most typu MS spełniałby wiele funkcji. Biorąc pod uwagę komunikację na obszarze Warszawy i w jej okolicach. Istotną rolą mostu byłoby połączenie obu brzegów Wisły i przez to stymulowanie ruchu turystycznego na całym obszarze opracowania i ruchu rekreacyjnego w Warszawie.

Most ten stałby się ważnym elementem warszawskiej sieci rowerowej, jako przedłużenie dróg rowerowych lewobrzeżnej części miasta i doprowadzenie do istniejącej i projektowanej sieci ruchu rowerowego Skarpy Praskiej. Takie połączenie umożliwiłoby m. in. dojazd do Mazowieckiego Parku Krajobrazowego.

Istnienie mostu wiązałoby się także z komunikacją w skali lokalnej. Oznaczałoby połączenie Józefowa, Wawra oraz Otwocka z Konstancinem i Piasecznem.

W przypadku koncepcji Świder-Bis 2002 most odgrywałby kluczową rolę w tworzeniu głównej bazy rekreacyjnej.

Literatura

1. Ciborowski Adolf, 1968., Warszawa, o zniszczeniu i odbudowie miasta, Interpress, Warszawa

2. Doboszyński Witold, 2002: Opinia: Uwagi do projektu mostu pieszorowerowego w 498 km Wisły, rękopis, Warszawa

3. Instrukcja parku mostu składanego „MS”, Ministerstwo Obrony Narodowej, 1953

4. Lickiewicz Jolanta, Pawlak Jolanta, Pietrusiewicz Witold (red.), 2000: *Wisła w Warszawie*, BZMSt. Warszawa 2000

5. Pawłowski Henryk, 2002: Opinia techniczna w sprawie konstrukcji mostu pieszorowerowego na 498 km Wisły, opinia techniczna, maszynopis, Warszawa

Zespół autorski koncepcji Świder-Bis 2002:

Monika Harmas, SGGW
Katarzyna Zienkiewicz, SGGW
Łukasz Kowalski, SGGW
Michał Siedlecki, WSEiZ

Katedra Architektury Krajobrazu,
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Department of Landscape Architecture,
Faculty of Horticulture and Landscape Architecture
Warsaw Agricultural University

Pod kierunkiem:

prof. dr hab. arch. Jacek Damiński
mgr inż. arch. kraj. Izabela Dymitryszyn
mgr inż. arch. kraj. Marek Piwowarski

Opiniodawcy:

płk. dr inż. Henryk Pawłowski, mgr inż. W. Doboszyński, dr inż. Zbigniew Popek

Goście warsztatów:

mgr. inż. arch. Anna Gut, mgr inż. Krystyna Konopka, mgr inż. arch. kraj. Monika Sawicka-Góralaska, dr inż. Zbigniew Popek, dr inż. Kazimierz Manios

Pozostali uczestnicy warsztatów:

Marta Gębicka, Agnieszka Palkowska, Monika Żemojduk, Urszula Szachowicz, Arkadiusz Gómy

Specjalne podziękowania:

Wacław, Elżbieta, Marta Dymitryszyn
Ryszard Kowalski

Projekt mostu pieszorowerowego w 498 km Wisły – element spajający w koncepcji zagospodarowania Doliny Wisły

- rzut z góry,
- przekrój podłużny mostu

The bridge project for pedestrian and bike traffic: 498 km of the Vistula watercourse

- plan view,
- longitudinal section of bridge